

УДК 336.1

JEL Classification: H56, G28, E62

DOI: <https://doi.org/10.64076/eecsr250831.01>

Шелудько С. А.,

канд. екон. наук, доцент,

докторант кафедри публічних фінансів,

Державний податковий університет, м. Ірпінь

МІСЦЕ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Фінансова безпека держави є ключовим елементом національної безпеки, виступаючи основою економічної стабільності та стійкості до внутрішніх і зовнішніх загроз. У сучасних умовах глобальної фрагментації та масштабної невизначеності її значення набуває особливої актуальності. Фінансова безпека не лише забезпечує ефективне функціонування національної економіки, але й визначає здатність держави протистояти викликам, у тому числі воєнного характеру. Оскільки ефективне забезпечення фінансової безпеки держави неможливе без належного наукового обґрунтування, а останнє потребує систематизації та впорядкування теоретико-методологічних засад досліджуваної категорії, аналіз сучасних підходів до з'ясування місця фінансової безпеки є актуальним дослідницьким завданням.

У контексті структурування фінансової безпеки держави окремі автори виходять за традиційне уявлення ієрархії (національна – економічна – фінансова) та, поряд з базовою категорією виокремлюють поняття національної безпеки в фінансовій сфері [6, с. 34-35]. Цей термін походить з урядового програмного документу 2012 р. "Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері" та визначається збалансованою, стійкою до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатною забезпечити ефективне функціонування національної економіки та економічне зростання держави. Аналіз цих ознак і наведених у тій же Концепції складових національної безпеки в фінансовій сфері дозволяє говорити про неї як про певний композит між суто фінансовою безпекою держави та безпекою фінансів реального сектора економіки. Хоча зазначене поняття можна вважати практико-орієнтованим, воно характеризується властивим нормативному забезпеченню державного управління канцеляризмом, а відтак здатне вносити певну плутанину в доктринальну матерію фінансової науки, оскільки не містить принципово нових або вдосконалених конотацій.

Серед менш поширених підходів до визначення місця фінансової безпеки варто навести позицію В. Загарія, який підпорядковує досліджувану категорію

не просто економічній безпеці, а її внутрішнім складовим – поряд з сировинно-ресурсною, енергетичною, воєнно-економічною, технологічною, інформаційною, продовольчою, соціальною, демографічною та екологічною [5, с. 15]. З такою тезою складно погодитися, оскільки за цієї дослідницької оптики з фокусу уваги випадає значний та важливий масив міжнародно-фінансових аспектів, які в епоху глобалізації не лише генерують левову частку загроз і викликів, але й визначають вектор розвитку процесів забезпечення фінансової безпеки окремо взяти держав.

Переважає більшість науковців, які представляють різні наукові школи та досліджують як економічну та фінансову безпеку держави, так і її галузеві аспекти, одностайно вказують на те, що фінансова безпека підрядна економічній, а остання, своєю чергою, є одним з базових елементів національної безпеки держави.

Національну безпеку розглядають в розрізі сфер суспільно-політичного життя або функцій держави, виконання яких забезпечується тим чи іншим видом безпеки: військовою, внутрішньо- та зовнішньополітичною, культурною, екологічною тощо. У цьому невичерпному переліку, який змінюється та доповнюється внаслідок неперервної еволюції динаміки та форм суспільних відносин, економічна безпека займає одне з провідних місць. Варто погодитися з тезою про те, що на сучасному етапі забезпечення цього виду безпеки держави є ключовим завданням усього суспільства, оскільки досвід війни на виснаження засвідчує стратегічну роль стійкості національної економіки у перемозі та повоєнному відновленні [1, с. 3; 3, с. 28]. Дослідники загалом сходяться в думці, що економічна безпека є найважливішою ланкою національної безпеки [4, с. 79], що пояснюється не лише зосередженістю економічної науки на собі, але й ресурсним потенціалом, що визначає роль національної економіки як постачальника ресурсів для забезпечення інших видів національної безпеки.

Альтернативною підставою для сегментації національної безпеки є рівень її реалізації. Деякі науковці заперечують можливість суб'єктного або, навіть, об'єктного ствердження національної безпеки на рівні галузей і секторів [3, с. 23], з чим складно погодитися, адже всеохоплюючий характер цієї категорії, що має прояв у складній ієрархічній та функціональній структурі, визначає можливості її забезпечення як сумарний потенціал захисту всіх ланок суспільства – від домогосподарств до галузей та регіонів. Ґрунтуючись на цьому, доцільно розглянути каскадування видів національної безпеки: на макрорівні реалізується державна безпека, мезорівень представлений двома шаблонами – регіональною та галузевою безпекою як більш загальними поняттями, та місцевою та секторальною безпекою як підрядними визначеннями, мікрорівень також має складну структуру – доцільно розрізняти корпоративну та персональну безпеку. Було би помилковим називати останній поділ ієрархічним,

оскільки як безпека корпорацій, так і безпека домогосподарств та приватних осіб знаходяться на одному рівні пріоритетності державного регулювання.

Провідною ланкою економічної безпеки є фінансова безпека, що справедливо вважається основою останньої [4, с. 70]: так само, як економічна безпека виконує функцію із забезпечення матеріальними ресурсами процеси підтримки національної безпеки та її видів, фінансова безпека уможливорює грошовий оборот і належне постачання фінансових ресурсів у позичковій, інвестиційній, трансфертній формі з метою забезпечення економічної безпеки держави ключовими засобами нормального функціонування національного господарства – грошима. Відносно виділених раніше рівнів, фінансову безпеку доцільно структурувати за просторово-функціональним принципом. Відтак з точки зору адміністративно-територіального устрою фінансовій безпеці держави, як макро-категорії, підпорядковується: на мезорівні – фінансова безпека регіонів та територіальних громад, на мікрорівні – фінансова безпека домогосподарств (як найменшої ланки, що формує населення певної адміністративної одиниці). Відповідно до компонентів національної економіки, фінансова безпека держави є збірним поняттям макрорівня, каскадування якого передбачає: на мезорівні – фінансова безпека галузей та секторів, на мікрорівні – фінансова безпека підприємств та окремих осіб (як найпростіших економічних агентів).

Доцільно вказати на існування перетинів взаємозв'язку між елементами мезо- та мікрорівня, що пояснюється системністю фінансових відносин та їх розгалуженням у суб'єктно-об'єктному відношенні. Зокрема, фінансова безпека домогосподарств є підрядним елементом не лише відносно місцевої, а й секторальної безпеки – адже домогосподарства є одним з інституційних секторів економіки. Аналогічно, фінансова безпека особи до певного ступеню визначається корпоративною безпекою, оскільки трудові, майнові відносини або відносини соціального забезпечення між індивідуумом і організацією прямо визначають фінансовий стан першого. Якщо ж розглядати підприємства відповідно до форми власності, то фінансова безпека територіальних громад правомірно включатиме безпеку комунальних установ, підприємств та організацій. Все це обґрунтовує інтерконективність фінансової безпеки в рамках єдиної системи фінансових відносин: захищеність одного рівня (домогосподарств, осіб чи громад) залежить від захищеності інших (секторів, корпорацій, підприємств). Саме ця ознака визначає протиріччя між суб'єктами різних рівнів у забезпеченні фінансової безпеки держави, оскільки владні установи можуть не лише сприяти, а й підривати фінансову безпеку підприємств і домогосподарств надмірним оподаткуванням, відмовою від захисту вкладів, порушенням соціального забезпечення [2, с. 318-319]. Відтак доцільно розглядати досліджувану категорію й у парадигмі "публічне – приватне", тобто за характером фінансових інтересів.

Подібний підхід не є ідеальним, оскільки фінансовій практиці властивий повсякденний перетин суспільного та приватного. Яскравим та інституціолізованим прикладом такого стану речей є публічно-приватне партнерство, за якого ведення цілком комерційної за характером діяльності поєднується зі сферами суспільного інтересу: інфраструктура, медицина, енергетика, транспорт. Зважаючи на це, доцільно вперше виділити інтегральну фінансову безпеку, яка фактично лишається на маргінесі як державного регулювання, так і наукового дискурсу, та, зазвичай, творить суперечливу комбінацію між інтересами держави, територіальних громад, бізнесу, громадських організацій, етнічних або релігійних спільнот, раціональне узгодження яких є доволі складною задачею для країн з економікою, що розвивається. Разом із тим саме в цій площині виникають найбільш скрутні загрози фінансовій безпеці держави, породжені прихованими конфліктами та відкритими протистояннями між різними групами суспільства, чиї фінансові інтереси є несумісними або взаємно сприймаються як девіантні.

Отже, фінансова безпека держави посідає центральне місце в системі національної безпеки як провідний компонент економічної безпеки, характеризуючись інтегральністю та інтерконективністю, що обумовлює важливість балансування між публічними та приватними інтересами. За аналогією ресурсної функції економічної безпеки, фінансова відіграє провідну роль у забезпеченні національної безпеки та її окремих елементів, оскільки визначає здатність до належної фінансової підтримки, слугуючи фундаментом реалізації фінансових відносин, що є критичним для забезпечення всіх інших видів національної безпеки.

Список використаних джерел

1. Бедер Д., Цаль-Цалко Ю. Формування економічних індикаторів національної безпеки в умовах цифровізації бізнесу та змін в економіці. *Society and Security*. 2024. № 1 (2). С. 3–13.
2. Бондаренко А. І. Державне регулювання фінансової безпеки економіки України : дис. ... д-ра наук держ. упр. : 25.00.02. Харків, 2020. 413 с.
3. Васильчишин О. Б. Фінансова безпека банківської системи України : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08. Тернопіль, 2018. 501 с.
4. Гнатенко В. Основні складові економічної безпеки держави. *Науковий вісник: Державне управління*. 2021. № 1 (7). С. 66–82.
5. Загарій В. П. Монетарна складова фінансової безпеки держави : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Київ, 2015. 219 с.
6. Пилипенко Л. М. Іноземний капітал у банківській системі України як чинник впливу на фінансову безпеку держави : дис. ... канд. екон. наук : 21.04.01. Київ, 2016. 209 с.